Держава є досконалим союзом

вільних людей, укладеним для дотримання

права й загальної користі.

Г. Грацій

§ 1. ПОНЯТТЯ СУСПІЛЬСТВА: СУСПІЛЬНО-ЕКОИОМІЧНА

ФОРМАЦІЯ, СОЦІАЛЬНІ СУБ'ЄКТИ, СОЦІАЛЬНІ СИСТЕМИ ТА

СОЦІАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Суспільство — *соціальний організм, частина природи, що включає в себе людей, які постійно працюють над удосконаленням способу виробництва.*

Природа — *навколишнє географічне середовище, що оточує людину, та тілесна організація самих людей.*

Вплив географічного середовища опосередковується суспільними умовами і в першу чергу — рівнем розвитку виробництва.

Вплив людини на природу залежить від рівня розвитку виробничих сил, характеру суспільного ладу, рівня розвитку суспільства і самої людини.

Суспільно-економічна формація — *певний тип суспільства, цілісна соціальна система, що функціонує і розвивається за своїми специфічними законами на основі конкретного способу виробництва.*

Кожне суспільство характеризується певним типом суспільних відносин, тобто відносин між людьми, які виникають, змінюються чи припиняються у процесі їх спільної практичної і духовної діяльності.

Види суспільних відносин:

Матеріальні — виробничо-економічні суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва матеріальних благ.

Ідеологічні — вторинні, надбудовні відносини, похідні від матеріальних.

Суб'єкти соціальних відносин. Розрізняють спільності, організації, групи та особистості.

Спільності — *національно-етнічні об'єднання людей, що характеризуються такими формами, як рід, плем'я, нація, народонаселення та ін.*

Народність — *спільність людей, які проживають на одній території, пов'язані спільною мовою, особливостями психічного складу, культури і способу життя та іншими загальними цінностями, що закріплені у звичаях, традиціях та інших соціальних нормах.*

Нація — *це спільність людей, які проживають на одній території, пов’язані загальними економічними відносинами, спільною мовою, культурою, одним законодавством, національними інтересами, митними кордонами та іншими ознаками державності.* Поняття «нація» і «народ» можна визначити майже тотожними.

Народ — *це все населення певної країни, об'єднання громадян чи підданих будь-якої національної належності.*

Населення — *сукупність людей (включаючи іноземців та осіб без громадянства), які проживають на певній території, здійснюють свою життєдіяльність у межах адміністративної чи політичної одиниці.*

Об'єднання людей — *організація людей у політичні партії чи громадські організації, територіальні громади та ін.*

Організації — *соціальні суб'єкти, що мають конкретну мету і завдання залежно від галузі діяльності і поділяються на державні та громадські.*

Групи — *це різновид соціальних суб'єктів, об'єднань людей за статевим, расовим,*

національним, професійним та іншими критеріями, в основі яких лежать природні чи громадські причини.

Отже, соціальні суб'єкти становлять структуру суспільства, яка характеризується певною соціальною системою.

Соціальна система включає: а) соціальні суб'єкти; б) соціальну діяльність; в) соціальне спілкування; г) соціальне регулювання.

Соціальна діяльність — *частина соціальної поведінки, спосіб організації та існування людей у процесі перетворення, споживання та використання природних і соціальних об'єктів для забезпечення кожній людині її потреб та інтересів.*

Соціальне спілкування — *частина соціальної поведінки, що виявляється в об 'єднанні, взаємному існуванні та взаємореалізації суспільних потреб та інтересів людей.*

Соціальне регулювання — *моделювання соціальної поведінки людей за допомогою системи соціальних норм чи прямого примусу з боку соціальної влади.*

§ 2. ОСОБА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Найважливішою соціальною цінністю будь-якого суспільства є людина. Юридична наука вивчає окрему людину як індивіда, особистість, громадянина, розглядає відносини людини з державою і суспільством.

Індивід — *це конкретна людина, що характеризується тільки їй притаманним стійким комплексом індивідуальних якостей біологічного і соціального характеру.*

Сукупність індивідів, об'єднаних природними і соціальними зв'язками, утворює людське **с успільство.**

Людина — *це розумна істота, що має волю, дар мислення, здатна виробляти знаряддя праці і може свідомо користуватися ними.* У людини як індивіда розрізняють біологічні і соціальні якості.

Біологічне в людині складається з її природної основи, що характеризується наявністю біологічного тіла, органів чуття, природної фізичної сили та інших біологічних якостей.

Соціальне характеризується концентрованим виразом тих суспільних відносин, які відображають взаємозв'язок людини із зовнішнім світом.

Без біологічного змісту людини не можна охарактеризувати її соціальні якості. Проте тільки біологічне в людині не визначає її особистість. Особу характеризує поєднання біологічного змісту і соціальних якостей. Найхарактернішим зв'язком особи (людини) з державою є її громадянство. Це *постійний політико-правовий зв'язок індивіда (особистості) з державою, що відображається у їх взаємних правах та обов'язках.* Підстави і порядок набуття чи втрати громадянства України передбачені Законом України «Про громадянство України».

Люди в конкретній державі можуть існувати як іноземці (іноземні громадяни і іноземні піддані) та особи без громадянства.

Іноземні громадяни — *це особи, які проживають чи тимчасово перебувають в Україні і мають письмове підтвердження їх належності до громадянства іншої держави з республіканською формою правління.*

Іноземні піддані — *це особи, які постійно проживають чи тимчасово перебувають на території України і мають письмове підтвердження належності до іншої держави з монархічною формою правління.*

Особи без громадянства — *це індивіди, які постійно проживають чи тимчасово перебувають у певній державі, але не є її громадянами і не мають письмового підтвердження своєї належності до будь-якої іншої держави.*

Іноземці й особи без громадянства, які перебувають на території України, користуються тими самими правами і виконують ті самі обов'язки, що й громадяни України, які передбачені законами України. їх правовий статус не повинен суперечити загальновизнаним принципам міжнародного права і Конституції України[1].

Особа виступає і як суб'єкт права. У правовій системі суспільства її місце і роль характеризуються через *правовий статус,* що дає можливість розглянути фактичне та юридичне становище людини в громадянському суспільстві.

Правовий статус — *це юридично закріплене становище людини в суспільстві.* Розрізняють *загальний, спеціальний (родовий)* та *індивідуальний* правовий статус.

Загальний правовий статус включає такі елементи: а) відповідні правові норми; б) правосуб'єктність; в) загальні для всіх суб'єктивні права, свободи й обов'язки; г) законні інтереси; г) громадянство; д) юридичну відповідальність; є) правові принципи; є) правовідносини (загального) статусного характеру.

Ядром (серцевиною) загального правового статусу є суб'єктивні права, свободи, законні інтереси та обов'язки особи. Конституція України закріплює основні права та свободи людини і громадянина, що становлять основу будь-яких інших прав і свобод. До них належать: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, сімейні, культурні, особисті права-гарантії, основні обов'язки.

Держава та особа тісно взаємопов'язані. Держава визнає людину, її життя, свободу і недоторканність, честь і гідність найвищою соціальною цінністю.

Головний обов'язок держави — забезпечити людину відповідними умовами для здійснення прав і свобод, виконання обов'язків.

Держава відповідальна перед людиною і суспільством за свою діяльність.

За допомогою права, передусім конституційного, держава закріплює відповідний правовий статус людини і громадянина, забезпечує кожній особі рівні можливості в користуванні своїми суб'єктивними правами і виконанні своїх обов'язків.

§ 3. СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА З ПРИРОДОЮ, СУСПІЛЬСТВОМ ТА ЕКОНОМІКОЮ

Держава у співвідношенні з природою повинна характеризуватися вольовим критерієм, тобто здатністю: а) організовувати ефективне користування природними ресурсами; б) створювати сприятливі умови для розвитку і функціонування природних ресурсів; в) забезпечувати охорону і захист природи; г) здійснювати роботу, спрямовану на відтворення природних багатств.

Держава розвивається відповідно до розвитку економіки. Вона: юридично визначає допустимі форми власності (публічну і приватну, колективну й індивідуальну); регулює розподіл матеріальних благ; формує, охороняє та захищає існуючий правопорядок.

Держава володіє, користується і розпоряджається своїм майном та *визначає:* суб'єктів і розміри податків; мінімальну заробітну плату і пенсію; нормування праці; тривалість робочого часу і часу відпочинку; правила технічної, екологічної безпеки праці і виробництва, санітарії та ін.

Діяльність держави *не завжди відповідає потребам розвитку економіки.* Вона може *стри мувати чи протидіяти об'єктивним потребам розвитку економіки.*
Це залежить від того, на яких прогресивних чи консервативних із точки зору потреб розвитку економіки ідеологічних позиціях перебувають сили, які на цей момент контролюють організацію і діяльність державного апарату.

Політика держави охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. В її основі лежать потреби народу, нації, соціальних прошарків і груп, особи і самої держави, інших соціальних суб'єктів.

Право, як і держава, є надбудовою над економічним базисом суспільства і входить як складовий елемент до правової системи того чи іншого суспільства.

Право співвідноситься з економікою таким чином: а) виробничі відносини в економіці об'єктивно визначають, яким повинно бути право;
б)
економіка визначає право не безпосередньо, а через такі соціальні явища, як соціальна структура суспільства (класи, прошарки, групи), політика, правосвідомість, ідеологія, спосіб виробництва, що відображаються у праві;
в)
право у свою чергу має зворотний вплив на економіку.

Вплив здійснюється як безпосередньо, так і через визначення різних економічних важелів.

Право співвідноситься з політикою, а саме: *а)* залежить від політики і в першу чергу керівної частини суспільства, що має державну владу;
б)
є формою прояву політики зазначеної частини суспільства;
в)
відображає лише ту політику керівної частини суспільства, до якої вона прагне, якій може надати загальнообов'язковості за допомогою держави та інших суб'єктів політичної системи суспільства;
г)
є концентрованим виразом політики тієї частини суспільства, що здійснює керівництво;
г)
політика у праві формується у вигляді конкретних прав і обов'язків людини і громадянина.

Політика зі свого боку *залежить від права,* адже право є засобом: а) декларування політики; *б)* здійснення політики; *в)* гарантування політики;
г)
пропаганди окремих політичних програм або їх положень.

Право залежить від держави тому, що: *а)* виникає як інституйована система джерел, що

встановлюються чи санкціонуються державними органами і службовими особами, а це означає, що юридичне право походить від держави;
б)
є більш-менш сталим і недоторканним завдяки державі;
в)
за допомогою держави та її органів упроваджується у життя;
г)
його авторитетність і престижність залежать від держави;
ґ)
сутність права відображає соціальну сутність та призначення державної організації.
Право
відносно самостійне і
як явище цивілізації і культури: а)
обмежує в демократичному суспільстві державну владу;
б)
впорядковує державну владу через процесуальну і процедурну форми;
в)
дозволяє державним органам відповідні дії;
г)
організовує побудову, структуру, вдосконалення і розвиток державних органів, визначає їх функціонування;
г)
надає державним органам престижності й авторитетності
[1]
.